

17/1
HERBERT TINGSTEN:

Professor Husén är förtjänt av ett tack för att han gjort ett inlägg i diskussionen om begåvningsreserv. Som professor i pedagogik och psykologi bör han representera vårt lands yppersta sakkunskap i ämnet. Om hans försvär för den nyss avslutade utredningens resultat inte håller bör man kunna sluta sig till att dessa resultat är ohållbara. Jag tar dessa resultat för förenkla ställningstagandet för läsaren, upp hr Huséns reflexioner i den ordning i vilken han själv framför dem och börjar alltså med andra stycket av hans artikel.

1) Det är ett tankefel, skriver hr Husén, att påstå att enligt Hjärnqvist studenterna genomgående skulle tillhöra landets högst begåvade fjärdedel. Hjärnqvist gör gällande att endast omkring fjärdedelen av våra ungdomar skulle kunna avlägga studentexamen; en självfallen konsekvens härav är att studenterna i regel måste tillhöra denna fjärdedel. Det är möjligt att professor Husén fattat ordet genomgående så att varje student måste tillhöra fjärdedelen i fråga; meningen är naturligtvis inte att påstå något så orimligt. Vad som påstås är just vad hr Husén själv säger, nämligen att studenterna enligt Hjärnqvist skulle utgöra en elit av nyss angiven specialisering. Det andra s k tankefelet är frött funnet av hr Husén; det har i våra ledare i ämnet över huvud taget inte talats om dumma studenter.

2) På denna punkt är det nödvändigt att beröra vad som menas med begåvning. Den allmänna och enkla distinktion som jag sökt göra i mina artiklar är mellan vad exempelvis Klineberg kallar "medfödd begåvning" och den begåvning som man anser sig kunna fastställa genom intelligensundersökningar, betyg o dyl. För enkelhetens skull använder jag i det följande naturbegåvning för den första kategorin, kulturbegåvning för den andra. Naturbegåvningen, den medfödda begåvningen, kan vi inte mäta, trots att vi alla vet att den finns där, eftersom miljö, inlärande och andra faktorer utomordentligt snabbt blir av betydelse. Samtidigt är denna naturbegåvning vad vi i dessa sammanhang söker efter, åtminstone såtillvida som alla uträkningar om möjligheten att komma fram till en klar uppfattning om begåvningsreserven måste utgå från denna medfödda begåvning. Vad som alltid mäts är kulturbegåvningen, dvs en genom skilda inflytelser redan till en viss grad skolad begåvning. Då nu Husén framhåller att alla undersökningar konstaterat en avsevärd begåvningskillnad mellan skilda socialgrupper tänker han på kulturbegåvningen; jag har själv i ledaren av den 9 januari betonat att man vid dylika undersökningar kommer fram till en avsevärd begåvningskillnad mellan skilda samhällsklasser liksom mellan olika raser. Men samtidigt har man i allt högre grad sökt klarlägga att dessa undersökningar inte ger något riktigt utslag i fråga om naturbegåvningen. Såvitt jag vet finns det ingen framstående socialpsykolog som gör gällande att i fråga om denna begåvning några väsentliga skillnader skulle finnas mellan socialgrupper och raser. Tvärtom, hela raden av författare, Anastasi, Boalt, Klineberg och Husén själv, såvitt jag förstår tidigare inlägg av honom rätt, anser att dylika begåvningskillnader klasser och raser emellan är osäkra och under alla förhållanden mycket be-

gränsade. För att klargöra detta har man gått till väga på olika sätt. Så har man exempelvis korrelerat barnens resultat vid intelligensprov inte bara med de verkliga föräldrarnas, utan också med fosterföräldrarnas sociala situation; i dylika fall finner man att intelligensundersökningarna ger en markerad differens mellan barn från olika sociala kategorier av fosterföräldrar och framhåver därigenom miljöns betydelse. Andra undersökningar om samma art

gäller enäggsstävlingar och hur de utvecklat sig under skilda miljöförhållanden. Som exempel på hur avgörande man funnit miljön vara vil jag erinra om att i USA nordstatsnegrer befunnits ha mycket större kulturbegåvning än sydstatsnegrer och att till och med nordstatsnegrerna i stor utsträckning konstaterats ha större kulturbegåvning än vita ur de lägre socialklasserna i söder. Det är genom dessa vad jag tillåtit mig kalla avgörande undersökningar som det såvitt jag vet blivit tydligt för alla att de förut så starkt betonade klass- och raskillnaderna i intelligens är tvivelaktiga eller obefintliga.

3) Här liksom i det föregående talar Husén endast om kulturbegåvning och tycks utgå ifrån att det blott är denna begåvning det är fråga om. Hjärnqvist, menar han, har endast avsett denna begåvning. I sin utredning hävdar i själva verket Hjärnqvist att endast omkring 25 procent av alla ungdomar skulle kunna komma fram till studentexamen, ehuru han tillika konstaterar att 49 procent av pojkar i socialgrupp 1 och över två tredjedelar av söner till akademiskt bildade fäder i praktiken avlägger studentexamen. Undersökningen, skriver Hjärnqvist, för att göra detta förstället, "har ej gått in på att söka förklara dessa kvarstående skillnader mellan socialgrupperna, men utifrån tidigare forskningsresultat har man anledning att vänta att miljöförhållanden under uppväxten och de första skolåren haft ett starkt inflytande på skolresultaten och därmed även på våra hjälpmedel att förutsäga möjligheterna att tillgodogöra sig fortsatt utbildning". Om detta uttalande över huvud har någon mening måste den vara att utredningen inte ger någon klarhet i fråga om naturbegåvningen och att utredaren tvärtom öppet erkänner att de resultat han kommit till är bestämda av miljöfaktorer; det är bara kulturbegåvningen han i själva verket anser sig kunna fastställa. Enligt min mening faller därmed "hela denna kostsamma och omfattande undersökning".

Är denna slutsats riktig? Utredningen måste, såvitt jag förstår, och på den punkten tycks alla kommentatorer vara ense, avse att fastställa vår begåvningsreserv. Men det kan väl inte vara rimligt att anse att vår begåvningsreserv är den grupp av ungdom som under nuvarande förhållanden skulle kunna avlägga studentexamen. Tvärtom måste väl en undersökning av denna art få sitt intresse av att man söker visa vilken reserv i naturbegåvning vi har. Ty vi är alla ense om att med förändrad miljö, förändrad skolning, förändrade undervisningsförhållanden hela begreppet kulturbegåvning totalt förändras. I en enquete i Dagens Nyheter för några år sedan betonade professor Husén själv med rätta "att den förbättrade svenska socialvården under de båda senaste årtiondena avsevärt bidragit till att ge bättre elevmaterial åt våra skolor och genom att dessa i sin tur förbättras kommer de som går ut från dem också att bli bättre, att bli intelligenta". Får vi en högre allmän folkbildning, bättre sociala och ekonomiska förhållanden, så kommer kulturbegåvningen att bli allt starkare korrelerad med naturbegåvningen, och det är denna utveckling vi eftersträvar; det intressanta är hur långt vi kan komma på den linjen. Detta avgörande problem beaktas inte av vare sig Hjärnqvist eller Husén; det är grundfelet i deras resonemang.

Då Husén i detta sammanhang griper påståendet att miljöns betydelse minskas på högre stadier, så gör han sig tydligen skyldig till ett rent missförstånd. Det är uppen-

bart och av ingen bestritt att om ungdomar ur skilda socialklasser kommer fram till en relativt hög utbildning, så blir skillnaden i miljö allt mindre viktig. Att en yngling som tagit exempelvis studentexamen eller akademisk examen skulle te sig intellektuellt underlägsen därför att han kommer från en lägre socialgrupp än en annan yngling påstås säkerligen inte av någon. Understrykanden av denna kanske alltför självklara tanke återfinns exempelvis i Boalts och Wolfles av Husén nämnda arbeten.

4) Professor Husén anser att jag med orätt påstått de amerikanska läroverken i det väsentliga vara likställda med de svenska. Detta påstående kan jag inte bemöta; att en svensk studentexamen i varje fall ger något mera än genomgång av ett amerikanskt läroverk, trots att undervisningstiden är densamma, går jag emellertid nu som tidigare med på. Men vad jag hävdar är att ett amerikanskt läroverk jämte några år vid ett amerikanskt college utan vidare bör likställas med en svensk studentexamen; denna mening är också den officiellt godtagna i Sverige, eftersom amerikaner med läroverksutbildning och två år vid college får studera vid de svenska universiteterna. Vidare vill jag liksom tidigare påpeka att den stora presidentiella undervisningskommittén i USA, som innefattade nationens främsta män på området och byggde på ett stort antal undersökningar, kom till slutsatsen att omkring 50 procent av den amerikanska ungdomen borde kunna gå igenom läroverk och studera vid college; denna för amerikansk undervisningspolitik grundläggande utredning anser hr Husén inte ens vara värd att nämna, utan refererar i stället till ett arbete av Wolfle, som i själva verket diskuterar olika möjligheter, men i detta ställning med någon bestämdhet till den allmänna frågan om begåvningsreserv. Jag vill i det sammanhanget erinra om att de amerikanska planerna går ut på att 1965 omkring fyra miljoner ungdomar, eller minst 50 procent mer än för närvarande, skall studera vid college, dvs mellan 40 och 50 procent av den amerikanska ungdomen (se exempelvis Current Issues in Higher Education 1954). Det bör också nämnas att redan nu mellan 30 och 40 procent av ungdomen i en rad stater, såsom New York, Kalifornien och Kansas, går i college; det går dock inte att påstå att de som redan studerar vid college är ur stånd att så göra.

Därmed tror jag mig ha bemött professor Huséns alla anmärkningar. Såvitt jag förstår är inte någon av dem hållbar.

*

fessor Husén och docent Härnqvist talar. Men enligt min mening är ett klarläggande av hela frågan inte desto mindre av den största betydelse. Dels därför att om saken tas upp bör man så långt möjligt få fram hur det verkligen förhåller sig. Dels därför att de föreställningar som alstras genom utredningar av här berörd typ är farliga likaväl som oriktiga. Folk inbillar sig att de tillhör en intellektuell elit därför att de är födda inom överklassen, likaväl som de vita i Amerika eller Sydafrika så gärna tror sig vara intellektuellt överlägsna de svarta därför att undersökningar av kulturbegåvnin- gen tyder på en sådan överlägsenhet. Slutligen vill jag betona att enligt min tro professor Husén och jag i huvudsak är ense i fråga om denna allmänna syn och att meningsskiljaktigheterna till mycket stor del botten i terminologiska vanskligheter. Desto större skäl finns det att genom en allmän debatt söka klargöra vad som verkligen åsyftas och av detta skäl har jag tillåtit mig att någorlunda utförligt gå i svaromål.

PS. Just nu ser jag i en artikel i Handelstidningen att min tankegång till den grad missförstås att författaren (dr Ake Thulstrup) anser den gå ut på "att begåvning över huvud taget inte ärvs". Då man hävdar att begåvningsanlagen är ungefär desamma inom olika socialgrupper, tror alltså en insiktsfull man att lärmned de skilda arvsanlagens existens förnekas. Det är otroligt men sant.

Något vid sidan av detta meningsutbyte vill jag tillägga några reflexioner. Professor Husén ansåg sig för några år sedan kunna fastslå att den svenska begåvningsreserven av nu diskuterad art endast var drygt hälften så stor som den vilken docent Härnqvist tror sig kunna fastställa. Det visar hur fundamentalt skilda resultat man kan komma till genom utredningar av den typ som hittills gjorts. Är det inte viktigare att fastslå att för närvarande omkring 50 procent av de egentliga överklassbarnen och två tredjedelar av akademikerbarnen avlägger studentexamen och att gjorda undersökningar inte tyder på att någon avsevärd skillnad i naturbegåvning skulle finnas mellan olika samhällsklasser?

Man kan se problemet från en helt annan synpunkt, den rasbiologiska. En rad framstående författare har från denna synpunkt kommit till ungefär samma slutsatser som jag angivit. Så framlidne professorn Gunnar Dahlberg, så professor Gert Bonnier, som förklarar att han "knappast tror att olika socialklasser eller olika raser har olika intelligensnivå", så sociologen professor Theodor Geiger, som i sin bok "Samfund og arvelighet" på ett förebildligt sätt analyserat dessa frågor.

Man kan säga att hela denna diskussion har bara akademiskt intresse. Det kommer säkerligen att dröja länge innan vi kan tillgodogöra oss ens den "begåvningsreserv" varom pro-

19/11

Professor Husén och jag har med dessa inlägg kommit fram till enighet i allt väsentligt, också därom att våra meningsskiljaktigheter huvudsakligen bottnat i definitionsfrågor och därav följande missförstånd. Jag är professor Husén tacksam att han besparar mig besväret att ytterligare kritisera de inlägg i andra tidningar, särskilt i Svenska Dagbladet, som senast i dag tar den diskuterade utredningen till stöd för påståenden om medfödda begåvningskillnader mellan olika socialgrupper. Därmed utgår jag ifrån att denna tendens att använda utredningen som konservativt slagträ definitivt kan kastas ut ur den sakliga diskussionen.

Som professor Husén framhåller har jag från början utgått ifrån de medfödda anlagen såsom de mest viktiga i detta sammanhang, alltså de anlag som jag kallat för naturbegåvning. Självfallet är det inte här blott fråga om begåvning i någon specifik mening, utan om anlag av olika karaktär, och detta betonas tillräckligt i professor Huséns inlägg. Vad jag har att tillägga är att det främst synes mig vara viktigt att betona att anledning saknas att tro på skillnader i medfödd begåvning de skilda socialgruppernas barm emellan, och den debatt som förts i pressen om utredningen tycks mig bestyrka denna uppfattning. Kulturbegåvningen förändras ständigt, och det är ingen utopi att tänka sig att vi på några årtionden kan komma fram till en situation då i själva verket olikheterna i denna begåvning — i den mån de inte sammanhängar med olikheter i naturbegåvningen — blir minimala. Om vi exempelvis, såsom den Härnqvistska utredningen förutsätter som möjligt, inom en snar framtid skulle få 25 procent av ungdomen fram till studentexamen, så kommer därmed en väldig förbättring inom en följande generation i ungdomens studiemöjligheter till stånd, en utredning av Härnqvists typ kommer att ge nya resultat, ytterligare förbättring blir möjlig osv. Det avgörande är därför att föreställningarna, eller rättare sagt fördomarna, om medfödda begåvningskillnader socialgrupperna emellan — fördomar som så vackert blomstrat under de senaste veckornas debatter — definitivt undanröjes.

Herbert Tingsten

De
Tend
ring,
tomb
arit u
u för
örhär
allitär
ervat
villig
amla
illa s
unde
ya v
etyde
a hål
ats; ö
aktisk
1954 n
rande
de fir
försva
bland
att sk
viktiga
inte n
väsent
gannol
vidgri
som a
redan
isatio
fara
etyde
onas.
lltför
artip
enna
ande
Dem
rikt
mas
rtre
nars
de p
som v
ning.
ligt in
med n
drar s
dimric
vering
Till
också
anför
sättnir
Torste
prov i
ta stäl
sade a
proble
det tri
vapen
sända
framti
vapen
Självf
atoms
föruts
gen."
sats
måste
digare
avgör
så Sv
Me
komm
Han l
den f
som
oss n